

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ
(Βόλος, 15 Φεβρουαρίου. Εισήγηση σε Ιερατική Σύναξη
από π. Γ. Δορμπαράκη)

Πρέπει να πούμε εξαρχής ότι δεν πρόκειται να καταθέσω πράγματα άγνωστα, αλλά γνωστά. Είναι αναγκαίο όμως να τα επαναλαμβάνουμε, για να εντυπώνονται στην ψυχή μας και να γίνονται βίωμά μας. Θα έχουμε την ευκαιρία και παρακάτω να μιλήσουμε για την τυραννία της λησμονιάς στη ζωή μας και πόσο πρέπει να επιμένουμε στα του Θεού, ώστε αυτά να κυριαρχούν ει δυνατόν μέσα μας και να ερημώνουν τα πάθη μας. Κάνει ιδιαίτερη εντύπωση το γεγονός ότι σε πολλές ακολουθίες της Εκκλησίας μας ο υμνογράφος επισημαίνει την αλήθεια ότι τα πάθη που ως άνθρωπος είχε ο υμνολογούμενος άγιος εξαλείφθηκαν, ερημώθηκαν, λόγω της επιμονής του στα κρείττονα, δηλαδή στον λόγο και στη θεωρία του Θεού. «*Ερημώσας τα πάθη τη επιμονή των κρειπτόνων*» είναι μία συνήθης φράση διατυπωμένη είτε έτσι είτε και με άλλα λόγια. Γι' αυτό και είναι ξεχωριστή ευλογία συνάξεις σαν τη σημερινή, που σκοπό έχουν να μας κεντρίζουν στην πνευματική μας προκοπή και στην εύρεση του Θεού στη ζωή μας.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι με τη διατύπωση του θέματος έχουμε και τους δύο βασικούς άξονες πάνω στους οποίους θα κινηθούμε στην εισήγησή μας: 1. Η αναγκαιότητα για πνευματική ανανέωση, όχι μόνο για τους απλούς πιστούς, αλλά και για τους λειτουργούς της Εκκλησίας· 2. Ο τονισμός του μυστηρίου της εξομολογήσεως ως βασικού μέσου πνευματικού ανανέωσης και ανεφοδιασμού.

1. Η αναγκαιότητα για πνευματική ανανέωση.

(1) Μπορεί ένας χριστιανός, είτε ιερέας είτε απλός πιστός, να είναι χριστιανός χωρίς να ανανεώνεται και να ανεφοδιάζεται πνευματικά και μάλιστα επί καθημερινής βάσεως; Ενώ η απάντηση φαίνεται να είναι απλή: «ασφαλώς και όχι», δεν πρέπει να σπεύσουμε να πούμε ότι πράγματι ισχύει κάτι τέτοιο. Και τούτο διότι πολλοί, κι όχι μόνον απλοί πιστοί, έχουν μία μαγική αντίληψη της πίστεως και των συμβαινόντων στην Εκκλησία μας, ακόμη δε και της πνευματικής ζωής. Τι θέλουμε να

πούμε; Υπάρχουν πιστοί, και κληρικοί σε κάποιο βαθμό, οι οποίοι κατανοούν την πίστη ως μία δύναμη την οποία παρέχει ο Θεός στον άνθρωπο, χωρίς να χρειάζεται οι ίδιοι να κάνουν πολλά πράγματα προς αποδοχή της. Αρκεί να βαπτιστούν, να χριστούν, να κοινωνήσουν, να εκκλησιαστούν, να έχουν γίνει κληρικοί ίσως, με άλλα λόγια να έχουν ακολουθήσει ή να ακολουθούν ένα συγκεκριμένο τυπικό, για να θεωρήσουν ότι είναι με τον Θεό, ότι Εκείνος βρίσκεται δίπλα τους, έτοιμος να τους βοηθήσει σε οποιαδήποτε ανάγκη κι αν βρεθούν. Κι η πίστη τους ότι ο Θεός είναι μαζί τους, διότι εκείνοι έκαναν το καθήκον τους, φτάνει μέχρι του σημείου να θεωρούν τον Θεό υποχρεωμένο απέναντι σ' αυτούς, οπότε αν συμβεί κάτι «κακό» στη ζωή τους, το βάρος της ευθύνης πέφτει αποκλειστικά σ' Εκείνον που δεν έλαβε υπ' όψιν Του την «αγιότητά» τους. Δεν συνιστά υπερβολή ο λόγος· οι κληρικοί το συναντάμε καθημερινά, ακόμη περισσότερο όσοι έχουμε επιφορτιστεί με το διακόνημα του πνευματικού.

Είναι απολύτως σαφές βεβαίως ότι στην περίπτωση αυτή έχουμε μία «μαγικού» τύπου πίστη, μία θρησκευοποίηση της Εκκλησίας – η Εκκλησία εξισώνεται με άλλες θρησκείες, στις οποίες ο Θεός αποτελεί το «βαρύ επάνω», όπως έχουν πει, του ανθρώπου, που μπορεί κανείς να το έχει μαζί του, όταν επιτελέσει ορισμένα πράγματα - μία αποθέωση της τυπικής σχέσεως με Εκείνον, μία έκπτωση στη Φαρισαϊκή ηθική, την οποία έλεγξε και στηλίτευσε βεβαίως ο Κύριος αυστηρότατα. Με άλλα λόγια σ' αυτού του τύπου τη «χριστιανική» ζωή, ο άνθρωπος ξεκινά με το δεδομένο της αυτοδικαίωσής του και ο Θεός απλώς έρχεται ως ο επιβραβευτής της υποτιθέμενης αγιότητάς του. Δεν υπάρχει εδώ καμία αίσθηση εσωτερικής ζωής, καμία ανάληψη ευθύνης για αλλαγή της καρδιάς, άρα καμία βίωση μετανοίας, οπότε έχει διαγραφεί αυτό που ο Κύριος σημειώνει: «η βασιλεία του Θεού εντός υμών εστι». Η μαγική θεώρηση της χριστιανικής ζωής, διαδεδομένη δυστυχώς ευρύτατα, βρίσκεται στον αντίποδα της όντως χριστιανικής ζωής.

(2) Αλλά είπαμε: η απάντηση στο ερώτημα αν μπορεί να υπάρξει χριστιανός χωρίς πνευματικά να ανεφοδιάζεται, είναι ασφαλώς αρνητική. Κι ο λόγος είναι απλός: δεν είναι μόνον ο Θεός ο Οποίος χρειάζεται να μας προσφέρει τη χάρη Του προς σωτηρία, αλλά απαιτείται και η θέληση του ανθρώπου που πρέπει να ανταποκριθεί στη χάρη αυτή. Ο Θεός δηλαδή

μας άπλωσε και μας απλώνει το χέρι Του, αλλά αν και εμείς δεν θελήσουμε να το κρατήσουμε, δυστυχώς δεν γίνεται τίποτε. Σαν να αυτοπεριορίζεται ο ίδιος ο Θεός στην παντοδυναμία Του, που σημαίνει το πόσο σημαντικό είναι για Εκείνον, όπως τουλάχιστον φαίνεται στην αποκάλυψή Του, η ελευθερία του ανθρώπου. Κι είναι εύλογο: δεν έχει νόημα ο Θεός που μας δημιούργησε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή Του, συνεπώς με την ελευθερία ως καθοριστικό στοιχείο της ύπαρξής μας, να αίρει το στοιχείο αυτό. Είναι τόσο καίριας σημασίας η ελευθερία για τον άνθρωπο, τη δοσμένη από τον ίδιο τον Θεό μας, ώστε ο μεγάλος όσιος της εποχής μας Πορφύριος καυσοκαλυβίτης έλεγε χαρακτηριστικά: «Πρέπει να καταλάβουμε ότι ο Θεός δεν μας έδωσε απλώς ελευθερία· χάραξε την ελευθερία μέσα μας». Κι αυτό αποκαλύπτει και την απειρία αγάπης του Θεού απέναντί μας: μας σέβεται, κάνει τα πάντα για εμάς, διαρκώς «εφευρίσκει» τρόπους προκλήσεως της ελευθερίας μας για να ανταποκριθούμε σ' Αυτόν, προκειμένου να σωθούμε, όμως ποτέ δεν μας υποκαθιστά. Η παραβολή του ασώτου εν προκειμένω, κατά την οποία ο Πατέρας αφήνει τον υιό Του να φύγει, ενώ γνωρίζει την τραγωδία στην οποία θα βρεθεί, νομίζουμε ότι με τρόπο ανάγλυφο μας δίνει τη διάσταση αυτή.

Έτσι η χριστιανική ζωή είναι ζωή συνέργειας με τον Θεό. «Συνεργοί Θεού εσμεν», κατά τον απόστολο. Η προσφερόμενη χάρη Του απαιτεί την ανταποκρινόμενη δύναμη του ανθρώπου, υποκινημένη βεβαίως από Εκείνον, ώστε να τελεσιουργείται το μυστήριο της σωτηρίας. «Αδελφοί - θα πει ο απόστολος Παύλος στους Κορινθίους - συνεργούντες και παρακαλούμεν μη εις κενόν την χάριν του Θεού δέξασθαι υμάς» (συνεργάτες του Θεού καθώς είμαστε, σας παρακαλούμε μην αφήσετε να πάει χαμένη η χάρη του Θεού). Κι αλλού, στον μαθητή του Τιμόθεο, θα προτρέψει: «μη αμέλει του εν σοι χαρίσματος, ο εδόθη σοι δια προφητείας, μετά επιθέσεως των χειρών του πρεσβυτερίου», όπως και: «αναζωπυρείν το χάρισμα του Θεού, ο εστιν εν σοι δια της επιθέσεως των χειρών μου». Και βλέπουμε την αναγκαιότητα της ανταποκρινόμενης δύναμης του ανθρώπου σε όλα τα επίπεδα της χριστιανικής πίστεως και ζωής. Στα μυστήρια πρώτα. Δεν αρκεί να βαπτιστεί ή και να χριστεί κάποιος· πρέπει και να επιβεβαιώνει διαρκώς τη χάρη της εντάξεώς του στο σώμα του Χριστού και της προσφοράς του αγίου Πνεύματος διά της συνεχούς πνευματικής του ζωής. Διαφορετικά, μόνο το βάπτισμα και μόνο το

χρίσμα, ως παροχή χάρις που μένει μετέωρη, οδηγεί σε ό,τι ο όσιος Παΐσιος Αγιορείτης χαρακτήριζε ως «θεωρία του άδειου σακκιού». Βαπτίζονται μεν οι άνθρωποι, αλλά χωρίς ενεργοποίηση της χάρις του βαπτίσματος μένουν άδειοι. Σαν να μας έχει δώσει κάποιος πολύ πλούσιος σε εμάς τους φτωχούς μία επιταγή δισεκατομμυρίων, την οποία απλώς κλείσαμε σ' ένα συρτάρι χωρίς να την εξαργυρώνουμε. Μολονότι πλούσιοι, παραμένουμε φτωχοί. Ο άγιος Διάδοχος επίσκοπος Φωτικής θα μας το εξηγήσει ακόμη περισσότερο. Το αποδίδουμε ελεύθερα: Το βάπτισμα εξαλείφει το προπατορικό αμάρτημα ως αναγκαστική ροπή προς την αμαρτία, φέρνοντάς μας στο αφετηριακό σημείο να μπορεί να λειτουργεί η βούλησή μας κατά τρόπο ελεύθερο. Το πού θα κλίνει η βελόνα της βούλησής μας από κει και πέρα, είναι πια θέμα δικό μας.

Το ίδιο συμβαίνει και με τα άλλα μυστήρια και με όλες τις άλλες παροχές χάρις του Θεού. Μπορεί κάποιος να γίνει κληρικός. Δεν αρκεί όμως η ένταξή του στον κλήρο για να λειτουργεί θετικά γι' αυτόν το μυστήριο της ιερωσύνης. Ίσως η χάρις να παρέχεται στους πιστούς μέσω αυτού – εφόσον είναι κανονικά χειροτονημένος και τελεί κανονικά το μυστήριο – η ίδια η ιερωσύνη του όμως, μη ενεργοποιούμενη στην πνευματική του ζωή, τον καθιστά υπόλογο, και από φορέας χάριτος, όπως πολύ ωραία έχει ειπωθεί, γίνεται αχθοφόρος. Αντιστοίχως ας σκεφτούμε και στο μυστήριο του γάμου, στο μυστήριο του ευχελαίου, στο μυστήριο, όπως πιο αναλυτικά παρακάτω θα δούμε, της εξομολογήσεως, κατεξοχήν δε στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Και σ' αυτό το τελευταίο· αρκεί ένας χριστιανός να προσέλθει στη Θεία Κοινωνία για να πει ότι έχει τον Χριστό μέσα του; Το θέμα είναι πώς Τον έχει. Αν προσέλθει απροετοίμαστος, η χάρις του Χριστού θα δράσει, αλλά αυξάνοντας ό,τι θα έχει ως περιεχόμενο της καρδιάς του. Συνεπώς μπορεί να γίνει χειρότερος. Κι ακόμη· αρκεί να τελέσει κάποιος το μυστήριο του γάμου στην Εκκλησία, για να πάει καλά ο γάμος του; Ικανώνεται μεν με τη χάρις του μυστηρίου, αλλά αν ο ίδιος δεν κάνει τον αγώνα του από πλευράς πνευματικής, η χάρις αυτή μένει και πάλι ανενέργητη.

Και δεν είναι μόνον τα μυστήρια. Στη μελέτη του λόγου του Θεού για παράδειγμα, ή και την προσευχή, κατ' ιδίαν ή και κοινή στην Εκκλησία. Η μελέτη μόνη δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ζωντανή έκφραση της πνευματικής ζωής. Δεν είναι λίγοι οι άθεοι που για δικούς τους λόγους διαβάζουν και την ίδια την Αγία Γραφή. Αλλά είναι άθεοι. Αν η μελέτη του

λόγου Θεού δεν συνοδεύεται από την έμπρακτη επιβεβαίωσή της όχι μόνον γίνεται αρνητικό γεγονός, αλλά συχνά και καταστροφικό. «Μελέτα τα λόγια της Γραφής με την πράξη – συμβουλεύει ο άγιος Μάρκος ο ασκητής – και μην επεκτείνεσαι σε πολυλογία, υπερηφανευόμενος για σκέψεις θεωρητικές. Εκείνος που άφησε την πράξη και βασίζεται σε μία απλή γνώση, αντί για δίκοπο μαχαίρι, κρατά καλαμένιο ραβδί, το οποίο σε καιρό πολέμου, κατά τη Γραφή, θα του τρυπήσει το χέρι και θα μπει μέσα σ' αυτό και θα του βάλει το φυσικό δηλητήριο προτού του το βάλουν οι εχθροί». Η προσευχή έπειτα: το ψέλλισμα προσευχών και μόνο, χωρίς συμμετοχή του νου και της καρδιάς, δεν συνιστά προσευχή. Ο Κύριος ήταν καταπέλτης επ' αυτού· χαρακτήρισε αυτού του είδους την «προσευχή» ως βαττολογία, ενώ στο πρόσωπο του Φαρισαίου της γνωστής παραβολής την εκτίμησε ως καταδίκη του ανθρώπου. Διότι «ου πας ο λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εισελεύσεται εις την Βασιλείαν του Θεού, αλλ' ο ποιών το θέλημα του Πατρός μου του εν ουρανοίς».

Δεν επεκτεινόμαστε. Όλα τα παραπάνω, και πάρα πολλά άλλα που ο καθένας μπορεί να σκεφτεί, επιβεβαιώνονται αν φέρει κανείς κατά νου τον ίδιο τον Κύριο Ιησού. Ο Χριστός, ο Μεσσίας, ο κατεξοχήν απεσταλμένος του Θεού, ο ίδιος ο ενανθρωπήσας Θεός, δεν αρκέστηκε στο ότι ήταν ο απόλυτος φορέας του Πνεύματος του Θεού. Καθημερινά επιβεβαίωνε το χάρισμά Του. Με άλλα λόγια δεν λειτούργησε ως το πριγκιπόπουλο, όπως έχει ειπωθεί, που επαναπαύεται στο όνομα και τη θέση του πατέρα του, αυτό που βλέπουμε να συμβαίνει διαρκώς στον πεσμένο στην αμαρτία κόσμο μας, αλλά η θέλησή Του κατετίθετο διαρκώς στο θέλημα του Θεού Πατέρα ως ένας διαρκής σταυρός. «Πλην ουχ ως εγώ θέλω, αλλ' ως Συ». Το ίδιο επισημαίνουμε και στους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης, οι οποίοι καλούνταν μεν από τον Θεό, έχοντας το χάρισμα Εκείνου, αλλά ο θάνατός τους ήταν συνήθως το τίμημα της συνεπούς προς τον Θεό ανταπόκρισής τους. Και αντιθέτως – κάτι που πρέπει αδιάκοπα να έχουμε κατά νου, με φόβο και τρόμο: ο χαρισματούχος λαός του Θεού, ο εκλεκτός του Θεού Ισραήλ, επειδή αρνείται τελικώς να λειτουργήσει κατ' αντιστοιχία του χαρίσματός του: να κρατήσει τη χάρη αυτή και για τον ίδιο και για τους υπόλοιπους λαούς, χάνει τελικώς τη χάρη, απορρίπτεται από το πρόσωπο του Θεού, τίθεται υπό την κρίση και την οργή Εκείνου.

Το συμπέρασμα είναι προφανές: δεν μπορεί κανείς να επαναπαυτεί στο ότι έλαβε κάποια χάρη Θεού. Η χάρη αυτή απαιτεί την ενεργητική αποδοχή της και τη λειτουργία της στην καθημερινή ζωή. Κι αυτό επιτείνεται ακόμη περισσότερο, με το δεδομένο της ανθρωπολογικής τραγικής επισήμανσης ότι στους ανθρώπους, ακόμη και στους καλοπροαίρετους, συχνά, για να μην πούμε πάντα, λειτουργεί η τυραννίδα της λήθης, της λησμονιάς. «Πολλή της λήθης η τυραννίς», σημειώνουν οι νηπτικοί δάσκαλοί μας. Ξεχνάμε οι άνθρωποι αυτά που πρέπει να συνιστούν προτεραιότητα στη ζωή μας, δηλαδή τον Θεό και τη Βασιλεία Του, κατά τον λόγο του Χριστού: «Ζητείτε πρώτον την βασιλείαν του Θεού και την δικαιοσύνην αυτού», επειδή μπλεκόμαστε στα γρανάζια της παρούσης ζωής, είτε σαν προβλήματα και περισπασμούς είτε και σαν γοητεία των πειρασμών της. Συνεπώς απαιτείται μονίμως και αδιάκοπα να βρισκόμαστε σε εγρήγορση και νήψη. «Γρηγορείτε ότι η ώρα ου δοκείτε, ο Υιός του ανθρώπου έρχεται». «Γρηγορείτε και προσεύχεσθε, ίνα μη εισέλθητε εις πειρασμόν».

(3) Αν λοιπόν ο πνευματικός ανεφοδιασμός, ως διαρκής ανανέωση και επιβεβαίωση της χριστιανικότητας ενός πιστού είναι παραπάνω από αναγκαία, κυριολεκτικά θέμα ζωής και θανάτου, τούτο πολλαπλασιάζεται για τον κατεξοχήν χαρισματούχο της Εκκλησίας μας, τον κληρικό οποιασδήποτε βαθμίδας. Διότι κατά την αναλογία του χαρίσματος απαιτείται και ο αντίστοιχος πνευματικός αγώνας. Όσο δηλαδή πλούτο χαρισμάτων έχει κάποιος, τόσο πρέπει να είναι αυξημένη και η ένταση του πνευματικού του αγώνα – ας θυμηθούμε την παραβολή των ταλάντων: περισσότερα τάλαντα, περισσότερη εργασία αυξήσεώς τους - γεγονός που σημαίνει ότι οι πρώτοι που πρέπει να προσέχουν και να βρίσκονται σε διαρκή νήψη και εγρήγορση είναι οι επίσκοποι, οι έχοντες το πλήρωμα της ιερωσύνης, όπως στη συνέχεια οι πρεσβύτεροι, έπειτα δε οι διάκονοι. Δεν είναι τυχαίο ότι οι άγιοί μας για την κάθε βαθμίδα της ιερωσύνης έχουν πει τα αντίστοιχα προς τις βαθμίδες της πνευματικής ζωής – την κάθαρση, τον φωτισμό, τη θέωση: ο διάκονος πρέπει να βρίσκεται στην κατάσταση της καθάρσεως από τα πάθη του (το πρώτο στάδιο), ο πρεσβύτερος στην κατάσταση του φωτισμού από το Πνεύμα του Θεού (το δεύτερο στάδιο), ο επίσκοπος στην κατάσταση της θέωσης (το τρίτο στάδιο). Ο ιερός Χρυσόστομος, μιλώντας για το ύψος της ιερωσύνης και την καθαρότητα συνεπώς που πρέπει να τη χαρακτηρίζει, σημειώνει:

«Πρέπει η ψυχή στον ιερέα να είναι καθαρότερη και από αυτές τις ακτίνες του ήλιου, ώστε ποτέ να μην τον αφήνει έρημο το Πνεύμα το άγιο, για να μπορεί να λέει «ζω δε ουκέτι εγώ, ζη δε εν εμοί Χριστός». Κι αλλού: «Σαν φως που φωτίζει την οικουμένη, πρέπει να λάμπει η ψυχή του ιερέως».

Ο τονισμός αυτός της καθαρότητας και του φωτισμού οφείλεται στο γεγονός ότι ο ιερέας κλήθηκε από τον Θεό να είναι «οικονόμος των μυστηρίων Του», επιτράπηκε στους ιερείς, κατά τον λόγο και πάλι του αγίου Χρυσοστόμου, «να διοικούν τα ουράνια και έλαβαν εξουσία που ούτε στους αγγέλους ούτε στους αρχαγγέλους έδωσε ο Θεός». Γι' αυτό και οι ιερείς «είναι το αλάτι της γης... Δεν πρέπει να είναι τόσο καθαρός στην ψυχή μόνο γιατί έχει αξιωθεί μίας τόσο μεγάλης διακονίας, αλλά να γνωρίζει όχι λιγότερο και όλα τα βιοτικά των ανθρώπων του κόσμου, να έχει απαλλαγεί δε από όλα, περισσότερο από τους μοναχούς που έχουν πάει στα όρη». Κι αυτά με ποιο σκοπό; Να μπορεί ορθά να βοηθήσει τους ανθρώπους προς ένταξή τους στη Βασιλεία του Θεού. Πώς θα το κατορθώσουν όμως χωρίς τον δικό τους προσωπικό τους αγιασμό; Χωρίς την εμπειρία από αυτούς του Πνεύματος του Θεού; Το χωρίο εν προκειμένω από τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο είναι κατεξοχήν ενδεικτικό: «Καθαρθήναι δει πρώτον, είτα καθάραι. Σοφισθήναι και ούτω σοφίσαι. Γενέσθαι φως και φωτίσαι. Εγγίσαι Θεώ και προσαγαγείν άλλους. Αγιασθήναι και αγιάσαι».

2. Ο τονισμός του μυστηρίου της ιεράς εξομολογήσεως ως βασικού μέσου πνευματικής ανανέωσης.

(1) Η πνευματική ανανέωση του πιστού δεν πραγματοποιείται με έναν μόνο τρόπο. Η Εκκλησία μας προσφέρει τη χάρη του Θεού, συνεπώς την ενδυνάμωση του ανθρώπου, κατεξοχήν του κληρικού, ποικιλοτρόπως. Η προσευχή πρώτον, κατ' ιδίαν και εν εκκλησία με τις ακολουθίες, η μελέτη του λόγου του Θεού, η συναναστροφή με άλλους κληρικούς αδελφούς, οι ιερατικές συνάξεις με πνευματικό περιεχόμενο, αποτελούν μέσα, που ορθά αξιοποιούμενα ανανεώνουν τον λειτουργό του Θεού, ώστε να βρίσκεται με τη χάρη του Θεού στο ύψος που πρέπει να βρίσκεται. Και συγκεκριμένα: χωρίς προσευχή, αδιάκοπη και αδιάλειπτη, δεν μπορεί να ορθοποδεί, όχι μόνον ο κληρικός, αλλά και ο κάθε χριστιανός. Όταν ο ίδιος ο Κύριος ήταν το ζωντανό παράδειγμα της προσευχής, όταν οι απόστολοι τόνιζαν σαν τον απόστολο Παύλο «αδιαλείπτως προσεύχεσθε», όταν οι

Πατέρες της Εκκλησίας, σαν τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, θεωρούσαν ότι η προσευχή όχι μόνο είναι αναγκαία, αλλά θέμα ζωής και θανάτου, πιο αναγκαία και από την ίδια την αναπνοή – «μνημονευτέον του Θεού μάλλον ή αναπνευστέον» - τότε δεν μπορεί κανείς να την έχει πάρεργο στη ζωή του.

Κι είναι γνωστό ότι τότε κανείς μπορεί να προσεύχεται κατ' ιδίαν με τρόπο σωστό, όταν είναι ενταγμένος στην Εκκλησία ως μέλος αυτής, και η ζωή και ο ρυθμός της Εκκλησίας δίνουν το ρυθμό και της δικής του ζωής. Με άλλα λόγια, τότε κανείς προσεύχεται αληθινά μόνος του, όταν η προσευχή του αυτή έρχεται ως καρπός της κοινής εν Εκκλησία προσευχής. Ο χριστιανός έτσι - θεωρείται αυτονόητο - είναι φιλακόλουθος. Η χαρά του είναι να μετέχει των εκκλησιαστικών ακολουθιών και να τις τελεί. Αυτό του δίνει τη δύναμη να ζει μαζί με τους αγίους και να προσβλέπει στα ίδια οράματα με εκείνους. Και βεβαίως να μελετά τον λόγο του Θεού. Η εμπάπτισή του στις εκκλησιαστικές ακολουθίες άλλωστε τον παραπέμπει στην Αγία Γραφή και τον Πατερικό λόγο. Διότι οι ύμνοι της Εκκλησίας μας στην ουσία αυτό είναι: αναλυμένο το Ευαγγέλιο, μέσα από τις φωτισμένες ερμηνείες του Ευαγγελίου αυτού των Πατέρων μας. Έτσι βρίσκεται σε άλλη ατμόσφαιρα, που του δίνει τη δύναμη να βρίσκεται στη γη «ως εν σαρκί περιπολών Θεός». Η συναναστροφή από την άλλη με άλλους αδελφούς, μεμονωμένα και εν Εκκλησία, μπορεί να λειτουργήσει ανανεωτικά, ιδίως στην πρώτη περίπτωση. Αν η φιλία είναι τόσο σημαντική στη ζωή ενός ανθρώπου, πολύ περισσότερο γι' αυτόν που αναγνωρίζει τον χαρισματικό χαρακτήρα της, τον χριστιανό. Μακάρι να λειτουργούσαν τέτοιες κατά Χριστόν φιλίες. Και οι ετεροδόξοι χριστιανοί, Ρωμαιοκαθολικοί και Προτεστάντες, δυστυχώς για εμάς, υπερτερούν κατά πολύ σ' αυτό. Αυτοί δημιουργούν συνθήκες, ώστε να βρίσκονται μεταξύ τους οι χριστιανοί, να συσφίγγονται οι δεσμοί μεταξύ τους, ακόμη και σε οικογενειακό επίπεδο. Ίσως κάποιες φορές πρέπει να παραδειγματιζόμαστε και από τους ετεροδόξους.

(2) Αναγκαία τα παραπάνω, σημαντικότερα. Χωρίς όμως το ένα, το μοναδικό, θα ήταν όλα καλά μεν, όχι όμως δραστικά και πράγματι αποτελεσματικά. Κι αυτό το ένα δεν είναι άλλο από το μυστήριο της ιεράς εξομολογήσεως. Χωρίς την πρόσωπο προς πρόσωπο κοινωνία με τον άλλο εν Χριστώ αδελφό, κι αυτό ενώπιον του Θεού, δύσκολο να δει κανείς Θεού πρόσωπο. Το καθόρισε ο Ίδιος ο Κύριος: «Λάβετε Πνεύμα Αγιον» είπε. «Αν τινων αφήτε τας αμαρτίας αυτών, αφήνται αυτοίς, και αν τινων κρατήτε,

κεκράτηνται». Κι είπαμε: αν αυτό ισχύει για όλους τους πιστούς, απείρως περισσότερο ισχύει για τους κληρικούς – μακάρι με την ένταξή μας στον κλήρο να σταματούσαμε και να αμαρτάνουμε. Μα, ο αναμάρτητος στον κόσμο τούτο υπήρξε μόνον ένας, ο Κύριος Ιησούς Χριστός, ο Οποίος *«αμαρτίαν ουκ εποίησε, ουδέ ευρέθη δόλος εν τω στόματι αυτού»*. Σε όλους τους υπολοίπους, όσο μεγάλη αγιότητα και αν έχουν, λειτουργεί η αμαρτία. Ο άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος το έχει επισημάνει: Όποιος βαπτίστηκε, πήρε τη δύναμη να μην αμαρτάνει. Κι αυτό θα ήταν το σωστό και το σύμφωνο προς το μυστήριο του βαπτίσματος: ως μέλη Χριστού να φανερώσουμε τη ζωή Του, μονίμως και αδιάκοπα. Αλλά, εξηγήσαμε και παραπάνω, ότι σ' αυτόν τον κόσμο λειτουργεί και η λήθη. Οπότε αφήνουμε τα πρώτιστα, και μπλεκόμαστε στα δεύτερα, με αποτέλεσμα να αμαρτάνουμε. Είναι τόσο βέβαιη η πραγματικότητα αυτή, ώστε ο ίδιος ο άγιος Ιωάννης να σημειώνει ότι εκείνος που θα ισχυριστεί ότι δεν αμαρτάνει, *«ψεύστης εστίν»*. Και ο μόνος τρόπος για υπέρβαση της αμαρτίας αυτής, είναι να ομολογούμε τις αμαρτίες μας, για να δικαιωνόμαστε από τον Θεό. *«Εάν ομολογώμεν τας αμαρτίας ημών, πιστός εστι και δίκαιος, ίνα αφή τας αμαρτίας ημών»*.

Το συγκλονιστικό και το παρήγορο είναι ότι μετά τον ερχομό του Κυρίου μας δεν υπάρχει αμαρτία ασυγχώρητη. Ότι κι αν κάνει κανείς, όσες αμαρτίες κι αν επιτελέσει, πάντοτε θα υπάρχει η διέξοδος της συγγνώμης του Θεού. Διότι ο Χριστός ακριβώς ήλθε *«ίνα άρη τας αμαρτίας ημών»*. Επάνω στον Σταυρό μάλιστα σήκωσε τις αμαρτίες μας, κατήγγησε το σώμα της αμαρτίας, πάτησε τον θάνατο, εκμηδένισε τον διάβολο, για όλους τους ανθρώπους όλων των εποχών. Εκείνος που θα ισχυριστεί ότι οι πολλές και οι μεγάλες αμαρτίες του δεν μπορούν να τύχουν συγχωρήσεως, εκείνος θα βλασφημεί πια τον Σταυρό του Κυρίου. Ο ιερός Χρυσόστομος για να δείξει την αλήθεια αυτή φέρνει το παράδειγμα της σπίθας και της άμμου με την πελαγίσια θάλασσα: Τι μπορεί να κάνει, διερωτάται, μία σπίθα μπροστά στο πέλαγος της θαλάσσης; Απολύτως τίποτε. Τι μπορεί να κάνει μία χούφτα άμμου μπροστά σ' αυτό; Και πάλι τίποτε. Το ίδιο και με την αμαρτία. Όλες οι αμαρτίες του κόσμου, όλων των εποχών, συνιστούν τη σπίθα μπροστά στο πέλαγος της αγάπης του Θεού. Είναι δηλαδή ένα τίποτε. Για να συνεχίσει: και το παράδειγμα αυτό δεν είναι σωστό. Διότι το πέλαγος έχει όρια, ενώ η αγάπη του Θεού δεν έχει όρια.

Υπάρχει όμως μία προϋπόθεση σ' αυτήν τη συγκλονιστική για την κάθαρση της ψυχής αλήθεια. Ότι η εξομολόγηση που φέρνει την άφεση των αμαρτιών – στην πραγματικότητα: όρος για άφεση των αμαρτιών, διότι εκεί που εξαλείφονται οι αμαρτίες είναι το αίμα του Χριστού, συνεπώς κυρίως στη Θεία ευχαριστία – δεν συνιστά η ίδια από μόνη της τη μετάνοια. Εκείνο που ζητάει ο Θεός από τον άνθρωπο για να του δώσει τα πάντα, τον ίδιο τον εαυτό Του, είναι η μετάνοια του ανθρώπου, η συναίσθηση δηλαδή της αμαρτίας του και η πεποίθηση ότι η αγάπη Του είναι μεγαλύτερη από αυτήν. Σαν τον άσωτο της ομώνυμης παραβολής του Κυρίου: έρχεται η ώρα που καταλαβαίνει τι έκανε – «εις εαυτόν ελθών» - για να μη μείνει όμως σ' αυτό, αλλά να προχωρήσει και στο δεύτερο στάδιο: το «αναστάς πορεύσομαι προς τον πατέρα μου». Η διπλή αυτή διαδικασία αποτελεί και τη βάση της μετανοίας, χωρίς την οποία δεν πραγματοποιείται η σωτηρία του ανθρώπου: η εύρεση της αγκαλιάς του Θεού. Ούτε μόνη λοιπόν η συναίσθηση της αμαρτίας, η οποία οδηγεί συχνά στην απελπισία, ακόμη δε και στην αυτοκτονία σαν την περίπτωση του Ιούδα, ούτε μόνη η στροφή στην αγάπη του Θεού, χωρίς επίγνωση της αμαρτωλότητας.

Η εξομολόγηση λοιπόν δεν συνιστά από μόνη της τη μετάνοια, αν δεν έχει προηγηθεί αυτή (η μετάνοια). Πρώτα ο άνθρωπος μετανοεί ενώπιον του Θεού, δηλαδή επισημαίνει τις αστοχίες και τις αμαρτίες του με παράλληλη απόφαση αλλαγής του – μόνον ενώπιον του Θεού συνειδητοποιεί κανείς την κατάσταση του εαυτού του, σαν τον προφήτη Ησαΐα που όταν του φανερώθηκε ο Θεός ένιωσε το πόσο αμαρτωλός ήταν - και έπειτα καταφεύγει στον πνευματικό προς εξομολόγηση. Η εξομολόγηση λοιπόν είναι η κατάληξη της μετανοίας, το δεύτερο σκέλος της. Κι ο εξομολογούμενος με τον τρόπο αυτό ενώπιον του πνευματικού εισπράττει την ατμόσφαιρα της Εκκλησίας, ζει δηλαδή τη χάρη που δίνει ο Θεός, φεύγει ανανεωμένος, ευρισκόμενος κυριολεκτικά στην αγκαλιά του Χριστού. Και δεν πρέπει να μας παραξενεύει η φράση ή να τη θεωρούμε ως σχήμα υπερβολής. Ο Χριστιανός διά του αγίου βαπτίσματος έγινε μέλος Χριστού, κομμάτι δικό Του, κινητοποιήθηκε η νέα αυτή εν Χριστώ ύπαρξή του διά του αγίου χρίσματος, και με τη μετάνοια που ζει, από τις πιθανόν αμαρτίες του με τις οποίες θολώνει το οπτικό πνευματικό του νέυρο και δεν βλέπει και δεν αισθάνεται ό,τι ο Θεός του έχει προσφέρει, επανέρχεται και ζει αυτήν τη νέα εν Χριστώ εμπειρία, η οποία θα ολοκληρωθεί με τη

συμμετοχή στη Θεία Ευχαριστία. Με αυτού του είδους την εξομολόγηση λοιπόν επέρχεται μία ανανέωση του βαπτίσματός του, έρχεται και πάλι στο αφετηριακό καθαρό σημείο επανεκκινήσεως της πνευματικής ζωής, ζει, όπως είπαμε, μέσα στην αγκαλιά του Χριστού, κι ακόμη περισσότερο: σαν προέκταση του Ίδιου, νιώθοντας άφατη χαρά λόγω της λαμπρής παρουσίας Του.

Το ερώτημα βεβαίως μετά τα παραπάνω είναι τι εννοεί κανείς ως αμαρτία, προκειμένου να κατανοηθεί ορθά και η μετάνοια. Διότι ένα μεγάλο ποσοστό χριστιανών εξαντλεί την αμαρτία στο «δεν έκλεψα, δεν φόνευσα, δεν χώρισα ανδρόγυνα», κάτι που οδηγεί σε ένα αίσθημα τελειότητας και αυτοδικαίωσης. Ούτε δηλαδή η ιουδαϊκή ηθική δεν είναι τόσο δεμένη με την επιφάνεια και με κάποιες αμαρτωλές θεωρούμενες πράξεις. Ο Κύριος λοιπόν, όλοι γνωρίζουμε, από την πράξη της αμαρτίας μάς οδήγησε στον χώρο της καρδιάς, στο εσώτερο βάθος του ανθρώπου, εκεί που είναι το έδαφος, όπως αναφέραμε και παραπάνω, που βρίσκει ή χάνει κανείς τον Θεό. «*Η Βασιλεία του Θεού εντός υμών εστι*». Το σημείωσε με έντονο τρόπο και όχι μία φορά: «*Τα εκπορευόμενα εκ του στόματος εκ της καρδιάς εξέρχεται, κακείνα κοινοί τον άνθρωπον. Εκ γαρ της καρδιάς εξέρχονται διαλογισμοί πονηροί, φόνοι, μοιχείαι, πορνείαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. Ταύτα εστι τα κοινούντα τον άνθρωπον*». Κι αλλού: «*Υποκριτά, καθάρισον το έσωθεν του ποτηρίου και της παροψίδος, ίνα γένηται και το εκτός αυτών καθαρόν*». «*Πας ο βλέπων γυναίκα προς το επιθυμήσαι αυτήν, ήδη εμοίχευσεν αυτήν εν τη καρδιά αυτού*». Με άλλα λόγια η αμαρτία συλλαμβάνεται και κυφορείται μέσα στην καρδιά του ανθρώπου, και έπειτα εξελισσομένη φτάνει να γίνει πράξη. Τη διαδικασία αυτή μας εξηγεί μεταξύ άλλων και ο απόστολος Ιάκωβος στην καθολική επιστολή του: «*Εκαστος πειράζεται υπό της ίδιας επιθυμίας εξελκόμενος και δελεαζόμενος. Είτα η επιθυμία συλλαβούσα τίκτει αμαρτίαν, η δε αμαρτία αποτελεσθείσα αποκύει θάνατον*», ενώ ο απόστολος Παύλος στο 7ο κεφάλαιο ιδίως της προς Ρωμαίους επιστολής προβαίνει σε μία κυριολεκτικά ακτινογραφία της αμαρτίας, όπως δραματικά εξελίσσεται και πάλι βεβαίως στο εσωτερικό του ανθρώπου.

Από την άποψη αυτή καταλαβαίνει κανείς ότι το ζητούμενο στον άνθρωπο, μετά τον ερχομό του Κυρίου, προκειμένου ο άνθρωπος να δει και να ζει τον Θεό είναι η κάθαρση της καρδιάς του. «*Μακάριοι οι καθαροί τη*

καρδιά ότι αυτοί τον Θεόν όψονται». Κι η κάθαρση αυτή πραγματοποιείται στον βαθμό που ο εν επιγνώσει πιστός αρχίζει και ελέγχει τους λογισμούς, τα συναισθήματά του, τις επιθυμίες του, ώστε όλα να στερεώνονται στο θέλημα του Θεού. Ιδιαίτερος στο θέμα των λογισμών, και η ίδια η Αγία Γραφή, κυρίως είπαμε η Καινή Διαθήκη, και οι Πατέρες μετέπειτα της Εκκλησίας μας, και μάλιστα οι λεγόμενοι νηπτικοί, τονίζουν ότι προκειμένου να φτάσουμε στην αμαρτία, ξεκινάμε από την επισήμανση της προσβολής του λογισμού. Ο λογισμός, είτε ως σκέψη είτε ως εικόνα, προερχόμενος συνήθως από τον πονηρό διάβολο, ο οποίος προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τα ψεκτά πάθη του ανθρώπου, προσβάλλει τον νου του ανθρώπου, για να του υποκαύσει την επιθυμία. Αν ο νους – άλλος όρος της καρδιάς – δεν βρίσκεται σε νήψη, σε εγρήγορση, ώστε να τον αποδιώξει εν τη γενέσει του, τότε αρχίζει διάλογο μαζί του, ο διάλογος γίνεται ευχάριστη κατάσταση, ακολουθεί η αιχμαλωσία, έρχεται η πράξη της αμαρτίας. Αν όμως πράγματι εν τη γενέσει του αποδιώξει την προσβολή του λογισμού, τότε όχι μόνον δεν αμαρτάνει, αλλά ήδη η προσβολή του δίνει αφορμή περαιτέρω αγιασμού του. Και βεβαίως να σημειώσουμε με έμφαση ότι η προσβολή του λογισμού δεν είναι αμαρτία ακόμη. Έλεγε εν προκειμένω με χαριτωμένο τρόπο ο όσιος Παΐσιος ο αγιορείτης, ο οποίος είχε ενδιατρέψει εμπειρικά πάρα πολύ στο θέμα των λογισμών: «Δεν έχω ευθύνη αν περνάνε αεροπλάνα πάνω από το κελί μου. Ευθύνη έχω αν κάνω το κελί μου αεροδρόμιο των αεροπλάνων».

Όστε ο χριστιανός που θα μείνει στην πράξη της αμαρτίας, ορίζοντας αυτήν μόνον ως αμαρτία, βρίσκεται όχι μόνο σε νηπιακό επίπεδο, αλλά ίσως θα έλεγε κανείς ότι δεν έχει «πάρει μυρωδιά», όπως λέμε, γενικώς της χριστιανικής πνευματικής ζωής. Του διαφεύγει το μεγαλύτερο κομμάτι της πνευματικής ζωής, ο εσωτερικός του κόσμος, κάτι που βεβαίως δεν μπορεί να συμβαίνει σε έναν κληρικό. Γι' αυτό και η αίσθηση της αμαρτωλότητας, επειδή ανάγεται σε τέτοιο εσωτερικό επίπεδο, βιώνεται βαθύτερα και δραματικότερα στον κληρικό, δημιουργώντας βεβαίως παράλληλα και τη μεγαλύτερη ανάγκη μετανοίας του. Το τονίσαμε άλλωστε και στο πρώτο τμήμα της εισηγήσεώς μας: η κάθε βαθμίδα της ιερωσύνης αντιστοιχεί στην κάθε βαθμίδα της πνευματικής ζωής, την κάθαρση, τον φωτισμό, την θέωση. Από την άποψη αυτή ο κληρικός αυτονοήτως αξιοποιεί στο έπακρο το μυστήριο της εξομολογήσεως, ως καταλήξεως της μετανοίας, εξομολογούμενος όχι

μόνον τα προβλήματα που ζει στην οικογένεια, την ενορία, την κοινωνία, αλλά πρώτιστα τους λογισμούς του, ώστε να ξεκαθαρίζει το έδαφος της καρδιάς του από οτιδήποτε συνιστά και το παραμικρό αγκάθι, την παραμικρή βρομιά. Έτσι φωτίζεται το κάτοπτρο της καρδιάς και αντανακλά τις λαμπηδόνες του αγίου Πνεύματος.

Θα συνεχίσω να γίνομαι κουραστικός, επισημαίνοντας γνωστά και εμπειρικά στους πλείστους πράγματα, όπως το παρακάτω για την εξομολόγηση. Λέγοντας ότι η εξομολόγηση ενώπιον του ιερέως του Θεού συνιστά την κατάληξη της μετανοίας, προϋποτίθεται ότι στο πρώτο σκέλος της, ως μετάνοια ενώπιον του Θεού, έχει λειτουργήσει ένα άλλο διπλό είδος εξομολόγησης. Δύο δηλαδή εξομολογήσεις πριν την καθαυτό εξομολόγηση: πρώτον, τη διαρκή εξομολόγηση ενώπιον του Χριστού, καθημερινώς και κάθε στιγμή, ως ένα είδος αδιάκοπου ελέγχου του εαυτού μας, και μάλιστα των λογισμών μας, και δεύτερον, την έμπρακτη, όπως την ονομάζει ιδίως ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος, εξομολόγηση, ως αλλαγή και υπέρβαση της όποιας αμαρτίας μας. Και πράγματι: δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μετανοούμε, αν δεν θεωρήσουμε ότι αυτό γίνεται την κάθε στιγμή της ζωής μας, δεδομένου ότι η μετάνοια συνιστά ένα διαρκές βίωμα της ζωής, αφού διαρκής είναι και η σχέση με τον Θεό μας. Συνεπώς, η εξομολόγηση πραγματοποιείται αενάως από τον χριστιανό ενώπιον του Χριστού, για να καταλήξει κατά ορισμένα διαστήματα να γίνεται ενώπιον του ιερέα. Κι από την άλλη: οι άγιοί μας επιμένουν, στηριγμένοι βεβαίως στον ίδιο τον αποκαλυπτικό λόγο του Θεού, σαν τον άγιο της Κλίμακος όπως είπαμε, ότι κυρίως η εξομολόγησή μας γίνεται αποδεκτή από τον Θεό, όταν γίνεται έμπρακτα, ως αλλαγή τρόπου ζωής, δηλαδή από τον εγωισμό της αμαρτίας στην τήρηση της εντολής του Θεού, της αγάπης προς Εκείνον και τον συνάνθρωπο. *«Να εξομολογείσαι, λέγει συγκεκριμένα, με την ίδια τη ζωή σου στον Κύριο».* Μ' αυτόν τον τρόπο, η χάρη του Θεού ενεργοποιείται στο ανώτερο δυνατό σημείο στην καρδιά του πιστού ανθρώπου, κάνοντάς τον να ζει αληθινά αυτό που του έχει δοθεί στην Εκκλησία: να είναι μέλος Χριστού. Εμπειρικά τότε θα μπορεί να λέει και αυτός, σε κάποιο βαθμό, ότι έλεγε και ο απόστολος Παύλος: *«ζω δε ουκέτι εγώ, ζη δε εν εμοί Χριστός».* Και: *«πάντα ισχύω εν τω ενδυναμούντι με Χριστώ».*

Αγαπητοί αδελφοί,

το θέμα είναι τεράστιο, γιατί ανάγεται σε όλη τη σφαίρα σχεδόν της πνευματικής ζωής της Εκκλησίας μας. Θίξαμε πολύ λίγες από τις πλευρές του, αρκετές όμως, νομίζουμε, προκειμένου να δούμε και άλλες διαστάσεις, με σκοπό την ενίσχυσή μας στο βαρύ έργο της διακονίας μας, ώστε περαιτέρω να ενισχύουμε και τους κουρασμένους εν Χριστώ αδελφούς μας. Δεν θα ήθελα όμως να τελειώσω, πριν σας υπενθυμίσω και μία πολύ όμορφη διδακτική ιστορία από το Γερροντικό, η οποία μας δείχνει το πόσο μπορεί να ανανεώσει τον άνθρωπο η σωστή βίωση της μετανοίας.

«Ο όσιος Παύλος ο απλούς πήγε κάποτε επισκέπτης σ' ένα Μοναστήρι. Ήταν Κυριακή. Οι καλόγεροι μαζεύονταν στην Εκκλησία να λειτουργηθούν. Ο όσιος στάθηκε σε μία παράμερη γωνιά. Από εκεί παρατηρούσε, χωρίς να φαίνεται, τους αδελφούς που έμπαιναν στην Εκκλησία. Είχε χάρισμα από τον Θεό να διαβάσει την ψυχή, καθώς εμείς διαβάζουμε την όψη των συνανθρώπων μας. Οι περισσότεροι αδελφοί είχαν χαρούμενο πρόσωπο, που έδειχνε αμέσως την εσωτερική τους διάθεση. Ο καθένας είχε πλάι του τον φύλακα άγγελό του, που ακτινοβολούσε κι εκείνος από χαρά. Όλα αυτά έδειχναν αγιότητα, πρόοδο στην αρετή. Ο άββάς Παύλος ευχαριστούσε με την καρδιά του τον Θεό. Καθυστερημένος πολύ έφτασε ένας καλόγερος. Πόσο διαφορετικός από τους άλλους φαινόταν! Το πρόσωπό του ήταν σκοτεινό, άγριο. Τον ακολουθούσαν πολλοί δαίμονες, που προσπαθούσαν ο καθένας χωριστά να τον τραβήξει με το μέρος του. Εκείνος ο δυστυχημένος φαινόταν σαν χαμένος. Ο άγγελός του περίλυπος στεκόταν σε απόσταση. Κάτι τον εμπόδιζε να πλησιάσει. Ο όσιος έβγαλε βαθύ στεναγμό. Εκλαψε με συμπόνια για τη βασανισμένη ψυχή του αδελφού. Η θεία Λειτουργία τελείωσε. Οι καλόγεροι με τη σειρά άρχισαν να βγαίνουν. Ο όσιος πάλι έβλεπε. Τώρα έδειχναν πιο λαμπρισμένοι. Οι άγγελοί τους φωτεινότεροι. Ο άββάς Παύλος δεν κινήθηκε από τη θέση του. Περίμενε να δει κι εκείνον τον άλλον, που τόσο είχε προσευχηθεί γι' αυτόν σε όλη τη Λειτουργία. Δεν άργησε να φανεί κι εκείνος. Τι αλλαγή! Η όψη του ακτινοβολούσε. Τα πονηρά πνεύματα είχαν εξαφανιστεί. Ο φύλακας άγγελος τον σκέπαζε και τον φύλαγε. Πόσο ευχαριστημένος έδειχνε τώρα! – Δόξα σοι, ο Θεός! Ξέφυγε χωρίς να θέλει από τα χείλη του οσίου. Οι αδελφοί γύρισαν και τον κοίταξαν με απορία. Εκείνος τότε τους φανέρωσε τι είχε δει εκείνο το πρωϊνό στην Εκκλησία. Ύστερα ανάγκασε τον αδελφό να πει με τι διάθεση πήγε στη Λειτουργία και πώς έφευγε. Εκείνος δεν δίστασε να εξομολογηθεί μπροστά σε όλους: - Μέχρι σήμερα, είπε, περνούσα με

αμέλεια τη ζωή μου. Τα πάθη και οι κακοί λογισμοί με είχαν τόσο κυριέψει, που δεν μου έκανε πια καρδιά να φροντίσω για τη διόρθωσή μου. Σήμερα όμως με ελέησε ο Θεός. Πρόσεξα με ιδιαίτερη προσοχή την ανάγνωση. Άκουσα τον Προφήτη ή μάλλον τον ίδιο τον Θεό να λέει με το στόμα εκείνου στους ομοίους μου αμαρτωλούς: «Λούσασθε και καθαροί γίνεσθε, αφέλετε τας πονηρίας από των ψυχών υμών απέναντι των οφθαλμών μου, παύσασθε από των πονηριών υμών, μάθετε καλόν ποιείν...και εάν ώσιν αι αμαρτίαι υμών ως φοινικούν, ως χιόνα λευκανώ» (Ησ. 1, 16-18). Η καρδιά μου συντρίφτηκε. Έκλαψα και παρακάλεσα τον Ουράνιο Πατέρα να κάνει σε μένα τον άθλιο αυτά που υπόσχεται με το στόμα του Προφήτη. Έδωσα κι εγώ υπόσχεση να αφήσω την αμέλεια και να κοπιάσω σκληρά για τη διόρθωσή μου. Με αυτές τις διαθέσεις βγήκα από την Εκκλησία, αποφασισμένος πια να κρατήσω την υπόσχεσή μου. Ο όσιος και οι αδελφοί που άκουσαν την εξομολόγηση του μοναχού εθαύμασαν και έλεγαν μεταξύ τους: - Είναι πραγματικά ανυπολόγιστη η αξία της μετανοίας».